

PALEO- AKTUEEL

7

RuG

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1996, Vakgroep Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RuG

Omslag: opgraving aan de Minnemastraat, Leeuwarden

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen

mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien

Inlichtingen: Vakgroep Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90 367 0632 7

PALEO-AKTUEEL

7

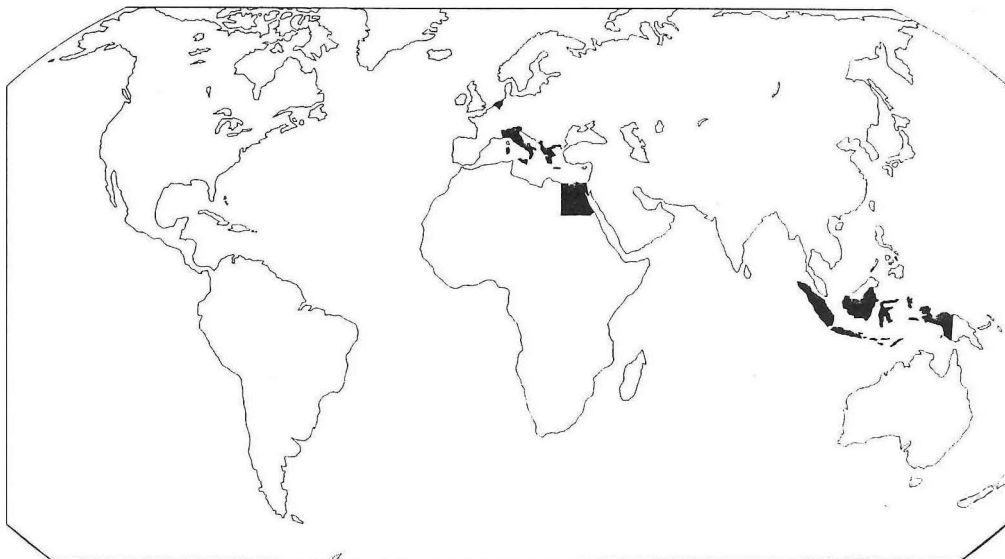
redactie

Mette Bierma
Jurjen M. Bos
Otto H. Harsema

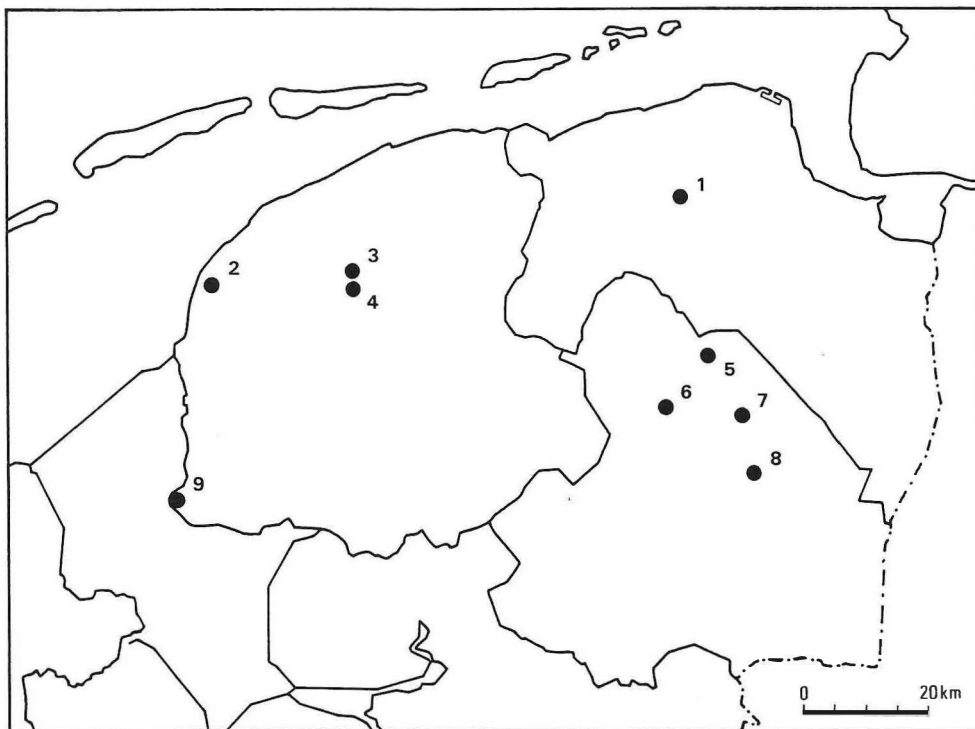
Vakgroep Archeologie

Groningen, 1996

In deze aflevering: Egypte, Griekenland, Indonesië, Italië, Nederland

In deze aflevering uit Noord-Nederland: 1. Bedum; 2. Wijnaldum; 3. Leeuwarden; 4. Goutum; 5. Schipborg; 6. Peelo; 7. Gieten; 8. Borger; 9. Stavoren.

INHOUD

VOORWOORD	8
D. STAPERT Vuistbijlen: raadselachtige werktuigen uit de Oude Steentijd	9
M.J.L.Th. NIEKUS Het middenpaleolithische vondstcomplex van Nieuwegein (Utr.)	14
D. STAPERT Een veldarcheoloog te fiets: Jan Klaas Boschker (1935-1995)	18
D. STAPERT & G. BOEKSCHOTEN ‘The answer is blowing in the wind’: naar dynamische modellen van steentijdnederzettingen	20
L. JOHANSEN & D. STAPERT Compacte vuursteenconcentraties: werd er iets gemaakt of iets weggegooid?	25
J.M. PASVEER & G.J. BARTSTRA Naalden in de hooiberg. Verslag van een opgraving in Kria, de Vogelkop, Irian Jaya, Indonesië	30
R. BAKKER Op weg naar een nieuwe visie op de <i>landnam</i> ?	34
J. SCHONEVELD Een transhumance in Egypte	40
O.H. HARSEMA De bronstijd als spiegel voor modern Europa: gezochte vergelijking of gouden greep?	43
P.B. KOOI Nederzettingssporen uit bronstijd en ijzertijd op de Daalkampen te Borger (Dr.)	49
M.C. GALESTIN & M. KLEIBRINK Wijgeschenken voor de godin	52
O.H. HARSEMA Het dwarshuis, een eigen Noordwesteuropees bouwprincipe, en zijn betekenis	57
Y. DIJKSTRA, R. REINDERS, V. RONDRI & S.J. TUINSTR De zuidoostpoort van Hellenistisch Halos	62

A. BAKKER & R. REINDERS	
Tetradrachmen en tetrobolen; een muntvondst in Nieuw Halos	66
W. PRUMMEL	
Van beesten, bikkels en weekdieren: zes huizen in Hellenistisch Halos (Griekenland)	70
P. ATTEMA	
Romeinse kolonisatie ten zuiden van Rome (2): de Albano survey	74
J.M. BOS & A. JAGER	
Een terpzool in Goutum-Noord (Fr.): weer raak	79
D.A. GERRETS, A. HEIDINGA & J. DE KONING	
Over oude en nieuwe Friezen. De komst van migranten naar de terp Tjitsma bij Wijnaldum (Fr.)	82
J.M. BOS & J. ZIJLSTRA	
Middeleeuwse fibulae: Wijnaldum in Fries perspectief	86
P.B. KOOI	
Bedum (Gr.), wierde, veenterp, dijkdorp?	88
P.B. KOOI	
Huisinge, een erf in het middeleeuwse Peelo (Dr.)	91
J.M. BOS, Y. DIJKSTRA & J.P. DE ROEVER	
Minnemastraat, Leeuwarden (Fr.): de stadsterp Nijehove-Zuid	94
O.H. HARSEMA	
Het raadsel van de grote gaten van Schipborg (Dr.) na 75 jaar opgelost?	98
A. UFKES	
Archeologie en cultuurhistorie van de essen in de provincie Drenthe	103
J.M. BOS & G.J. DE LANGEN	
Vooronderzoek naar het blokhuis van Stavoren (Fr.)	106
J.T. ZEILER	
Een kalkoense hen en ander gevogelte uit Den Haag	110
H. BUITENHUIS & A.F.L. VAN HOLK	
Botten aan boord	113

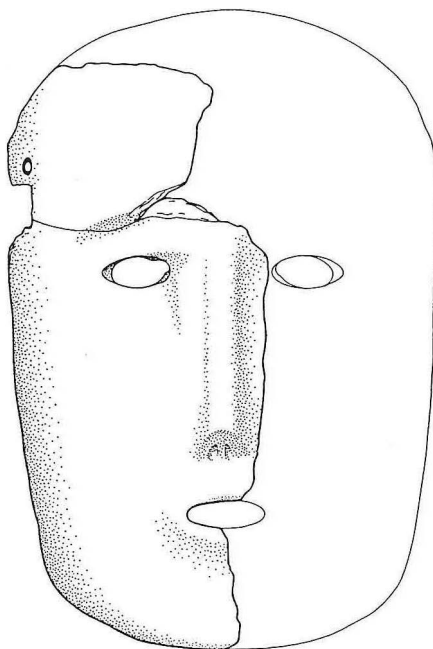
In deze zevende aflevering van *Paleo-aktueel* komen onderzoeksactiviteiten uit 1995 van de Vakgroep Archeologie van de Rijksuniversiteit Groningen aan bod. Een gedenkwaardig jaar: onderwijs en onderzoek vergden het nodige improvisatietalent; de bibliotheek verdween in containers; kamers en collegeruimten moesten diverse keren worden ontruimd; verhuizers waren steeds druk in de weer. De gebouwen van het voormalige Biologisch-Archaeologisch Instituut aan de Poststraat en de Broerstraat werden grondig verbouwd, om vanaf 1996 aan de Prehistorici en de Mediterraan Archeologen onderdak te bieden.

Het gebouw verloor zijn museumfunctie. Tentoonstellingsruimten werden verbouwd tot werk-kamers. In de tuin vonden 'opgravingen' plaats, samenhangend met de verwijdering van olietanks en vervuilde grond.

In 1996 kan de vakgroep groeien naar eenheid en zijn nieuwe gezicht laten zien. De afbeelding bij dit voorwoord toont het gezichtsmasker uit Middelstum in zijn nieuwe gedaante. Een voorwerp uit mediterrane traditie gevonden in een prehistorische context. Onlangs vond Ernst Taayke tussen de opgeslagen scherven van deze oude BAI-opgraving een bijpassend fragment.

'Een nieuw gezicht'; een goed motto voor 1996.

Reinder Reinders

NEDERZETTINGSSPOREN UIT BRONSTIJD EN IJZERTIJD OP DE DAALKAMPEN TE BORGER (DR.)

P.B. Kooi

Het dorp Borger is de laatste jaren in verschillende richtingen sterk uitgebreid. Het laatste uitbreidingsplan betreft de Daalkampen ten westen van de Rijksweg. In september 1994 konden nederzettingssporen worden opgemeten bij de aanleg van een ontsluitingsweg, de Poolse Bevrijderslaan. De sporen waren van zodanige aard en kwaliteit dat werd besloten het onderzoek in 1995 voort te zetten.¹ Tijdens de campagne van 1995 werd ter weerszijden van de weg een oppervlakte van bijna een halve hectare onderzocht.² De bodemgesteldheid was sterk wisselend, van grofkorrelig zand met grind en keien tot fijnlemig zand. Ten gevolge van landbouwkundige activiteiten op dit gedeelte van de voormalige Zuides is het oorspronkelijke reliëf in het verleden enigszins afgevlakt, terwijl door het graven van esgreppels op sommige plaatsen de oudere grondsporen zijn verdwenen.

De gevonden nederzettingssporen dateren uit het laatst van de midden-bronstijd, de late bronstijd en de ijzertijd (ca. 1400 - ca. 400 v.Chr.) en zijn als volgt in te delen (Huijts, 1992):

- Sporen van boerderijplattegronden uit de bronstijd van verschillend type. Het oudste, het type Emmerhout (1400-850 v.Chr.) heeft gelijke aantallen wandpalen en staanders, die op regelmatige afstanden zijn geplaatst. Een indeling in stal- en woongedeelte is daardoor moeilijk aan te geven. Van dit type is slechts één plattegrond aangetroffen.

Van het iets jongere type Elp (1200-800 v.Chr.) zijn elf exemplaren gevonden. Bij dit type is het stalgedeelte herkenbaar aan een verdubbeling van het aantal staanders ten opzichte van het woongedeelte. Bovendien zijn er minder wandpalen dan bij het voorgaande type.

Merkwaardig voor deze periode van boederijbouw is de manier waarop verbouwingen c.q. nieuwbouw worden uitgevoerd, samenhangend met het verschil in verval tussen het woon- en stalgedeelte van een boerderij. Uit onderzoek in

Dalen is gebleken dat van de oorspronkelijke boerderijen het woongedeelte werd vernieuwd in het verlengde van de bestaande boerderij, terwijl het oude woongedeelte tot stal werd omgebouwd. Op die manier verschoof het gebouw stapsgewijs tijdens de bewoning. Een andere methode is af te lezen uit de plattegronden die bij Emmen in Angelsloo en Emmerhout zijn opgegraven. Daarbij bleef het woongedeelte staan en werd het stalgedeelte aan de tegenovergestelde zijde nieuw aangebouwd. Een mogelijke overgangsvorm naar de ijzertijd is een vrij korte plattegrond, waarbij het aantal wandpalen is verminderd, maar er geen herkenbaar stalgedeelte is.

- Graanschuurtjes, ook spiekers genoemd, zijn op diverse plaatsen veelal in groepjes aangetroffen.

- Afvalkuilen, soms gevuld met scherven, houtskool en stenen.

- Omheiningssporen.

Zoals gebruikelijk is het aantal vondsten uit de nederzetting in deze periode zeer schaars. Het materiaal bestaat voornamelijk uit scherven van handgevormd aardewerk, waaronder typen die ook in de urnenvelden worden aangetroffen. Het oudste aardewerk is plomp van vorm en grof gemagerd. Onder het jongere materiaal bevindt zich meer dunwandig, gepolijst aardewerk.

Uit een afvalkuil werd een deels beschadigde maalsteen geborgen.

Opmerkelijk is de aanwezigheid van afvalkuilen met aardewerk uit de 4e eeuw v.Chr., terwijl de boerderijen uit die tijd ontbreken. Deze bevinden zich blijkbaar juist buiten het opgegraven gedeelte.

De opgravingen hebben een deel van een vrij grote nederzetting aan het licht gebracht, waarvan de grenzen nog niet zijn aan te geven. Aan de noordzijde wordt verder onderzoek belemmerd door de aldaar aanwezige weg naar

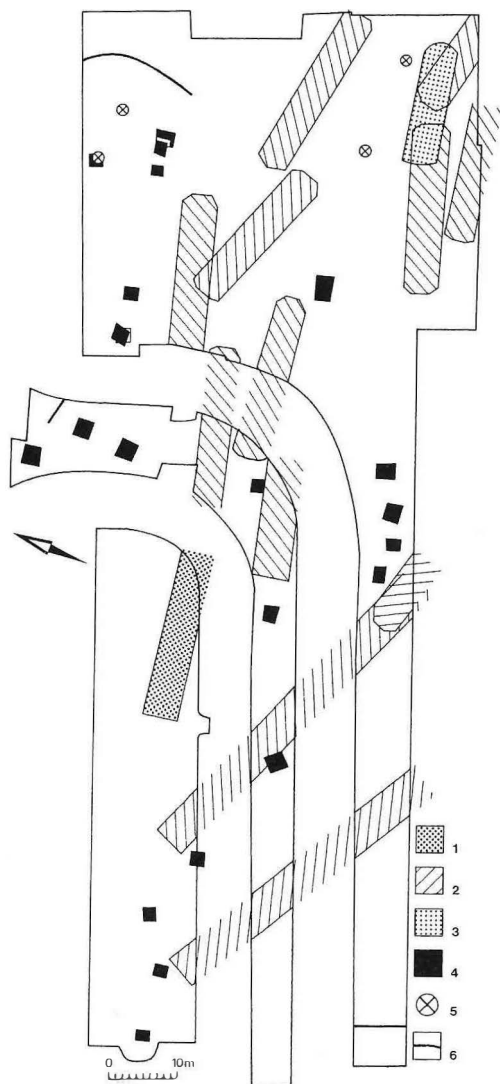

Fig. 1. Schematische plattegrond van de gevonden sporen. Legenda: 1. Boerderijplattegronden van het type Emmerhout; 2. Idem van het type Elp; 3. Idem uit de vroege ijzertijd; 4. Spiekers; 5. Kuilen uit de ijzertijd; 6. Omheiningssporen (tek. J.H. Zwier).

Schoonloo. In het kader van de bestudering van de ontwikkeling van het Drentse boerenhuis verdient het aanbeveling de deels opgegraven plattegronden aan de zuid- en oostzijde verder te onderzoeken.

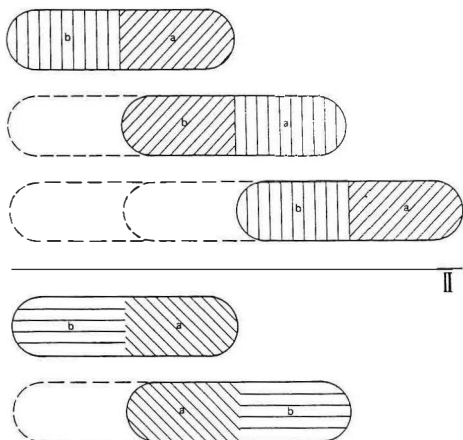

Fig. 2. Twee manieren van ver- en nieuwbouw in de late bronstijd. a. Stalgedeelte; b. Woongedeelte (tek. J.H. Zwier).

Summary

In 1994 traces were discovered during the construction of a road to a new housing estate near Borger. In the spring of 1995, a systematic excavation was carried out adjacent to the new road. From analysing the results of both campaigns it is evident that we are dealing with fragments of a settlement dating from the Middle Bronze Age to Iron Age (about 1400-400 BC), with house plans of the Emmerhout and Elp types, granaries, refuse pits and ditches (fig. 1). In this period house-building and partial renewal of the houses took place in a remarkable way, as is shown in fig. 2.

Noten

1. De uitvoering gebeurde in overleg met projectleider A. Kuiper van de gemeente Borger, die steeds bereid was zijn medewerking te verlenen.
2. Beide opgravingen werden uitgevoerd door de Vakgroep Archeologie, bijgestaan door de collega's van het Drents Museum en vrijwilligers van de Drents Prehistorische Vereniging.

Literatuur

Huijts, C.S.T.J., 1992. *De voorhistorische boerderijbouw in Drenthe*. Diss. Groningen.

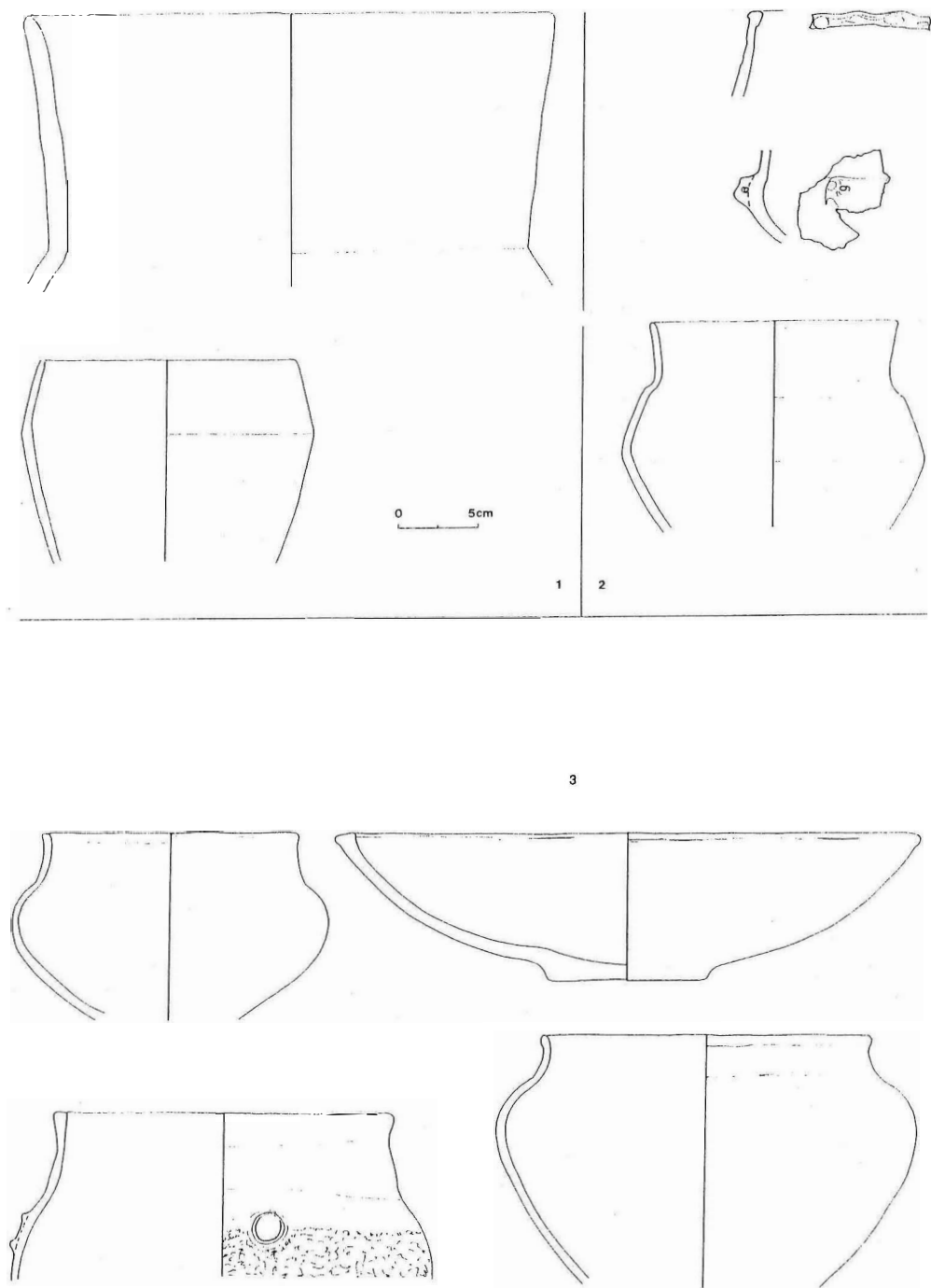

Fig. 3. Aardewerk uit de midden-bronstijd (a), late bronstijd (b) en de midden-ijzertijd (c).